

Таємниця таланту (Перекладацька майстерня Бориса Тена: віртуальне знайомство).

Деркач Алла Миколаївна
вчитель зарубіжної літератури
Рівненської ЗОШ №23

Позакласний захід

Мета: поглибити знання учнів про зарубіжну літературу; ознайомити школярів зі сторінками життя і творчості українського поета й перекладача Бориса Тена; сприяти усвідомленню учнями значення перекладацької діяльності для популяризації зарубіжної літератури на Україні; розвивати навички зв'язного мовлення, уміння працювати з додатковою літературою; формувати уважних слухачів, виховувати патріотичні почуття шляхом вивчення діяльності видатних українців.

Обладнання: портрети Бориса Тена та членів його родини, ілюстративний матеріал із зображенням села Дермань, будинку, де народився перекладач і поет, меморіальної дошки, літературні твори в перекладах Бориса Тена.

Хід заходу:

Книги - кораблі думки, які мандрують хвилями часу і перевозять свій коштовний вантаж від одного покоління до іншого.

Ф. Бекон

Чим раніше людина зрозуміє, що є мистецтво, яке допомагає їй удосконалювати її природні здібності, тим вона щасливіша. Найвищий геній – той, хто в себе все вбирає, все вміє засвоїти, не зашкоджуючи власному призначенню...

Й. В. Гете

Вступне слово вчителя.

Світ літератури – безмежний. З давніх-давен книги були і є джерелом мудрості, корисної та повчальної інформації, несли людині радість і смуток, змушували задуматися над власним життям, проаналізувати його, учили, як бути щасливими. Книга завжди цінувалася дуже високо: і в стародавні часи, коли книги обмінювалися на золото, і в сучасні, коли за книги улюбленого автора дають можливість поспілкуватися з ним самим та його героями.

Англійський філософ Френсіс Бекон вважав книги кораблями думки, які мандрують хвилями часу і перевозять свій коштовний вантаж від одного покоління до іншого. Своєрідними «морями», які довозять цей вантаж мудрості, закладений у книгах, є перекладачі.

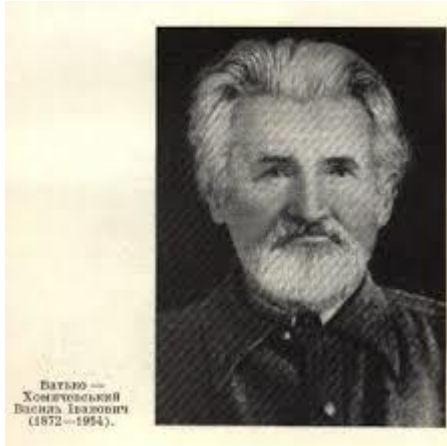
В історії кожного народу перекладу належить особлива роль. Він завжди є засобом спілкування, взаємозбагачення літератур. А перекладач – це людина, яка єднає кілька літератур. Діяльність перекладача малопомітна читачеві, який все знає про автора, історію написання книги, прототипи головних героїв. Про перекладача, найчастіше, він не знає нічого. Тому сьогодні ми поговоримо про одного з них, відомого на весь світ українця, Миколу Васильовича Хомичевського, більше відомого під псевдонімом Борис Тен. Узагалі, українська перекладницька школа є однією з найкращих, визнаних у світі, а Борис Тен – її достойним представником.

1 профіль – *Життєвий шлях Бориса Тена* (розповіді учнів за самостійно дібраними матеріалами)

Серед українських перекладачів були унікальні особистості, які є не в кожного народу. Серед них – Микола Васильович Хомичевський, більш відомий як Борис Тен. Псевдонім поета походить від давньогрецької назви Дніпра – Бористена.

Народився він 9 грудня 1897 р. в селі Дермань Здолбунівського району на Рівненщині. Члени родини Миколи Васильовича були освіченими. Бабуся, Ольга Іваницька, учительвала в Дермані, власним коштом звела будівлі сільської школи та бібліотеки. Мати, Віра Дермидонтівна, також була вчителькою, а батько, Василь Іванович, священником, пізніше інспектором Ковельського вищого початкового училища. Пізніше Микола присвятить їм свої вірші.

Читець 1.

Пам'яті матері

Здобутих років хроматична гама
Щодень луною пам'яті бринить,
І так хотілось би щасливу мить
Вернути – вперше мовленого «мама».

Щоб почувань і мислень альмагама
Знов розцвітилася несамохить,
Щоб по-новому вдруге пережить
Солодкі сни таємного Сезама.

Та сонце заходу не зійде, ні,
І хвилі вверх не потечуть Дніпрові,
Не вернуть літ утрачених мені

Але ж те саме сонце з-за діброви
Щодня встає, і неповторні дні
Горять тим сяєвом любові.

Читець 2.

Пам'яті батька

Крізь бурі грозяні й потоки злив,
Прямою перепливши течією,
Не покривив ніколи він душею
Й чола свого неправді не схилив.

Не знав облесних він лукавих слів,
Та поступався гордістю своєю
В ім'я любові – вищої ідеї,
Бо тільки їй служити він волів.

Тягар життєвий мужньо він осилив
І хоч прожив не вік Мафусаїлів,
Пошани цвіт сріблів його літа.

Він серця батьківського скарб великий
Нам заповів, і житиме навіки
Про нього пам'ять світла і свята.

Микола був у сім'ї найстаршим: коли вже вчителював, молодший брат Дмитро ще сидів за партою. Сім'я Хомичевських була великою: шестеро дітей.

Навчався Борис Тен у Дерманській школі. Взагалі про Дермань він не забував ніколи:

Читець 3.

Дерманських пагір прадідній родині
І заповітній Скавиній горі,
Що славу їй співали кобзарі,
Синівський мій уклін складаю нині.

І давній цій вклоняються твердині,
Що стереже перекази старі,-
Це ж тут славетні першодрукарі
Вогні засвічували всій країні.

За ними вслід ще вдосвіта, вночі
Шляхи ясному дневі торували
Йшли звідси мрій народних сівачі.

І не один тут брат поліг од брата,
І зброю схрещували вороги,
Щоб сонце знов засяяло навкруги.

Напевне цей дух книги, яким було просякнуте повітря Дермані, зробив із Миколи Хомичевського Бориса Тена.

У роки I Світової війни родина Хомичевських переїхала до Житомира. Після закінчення Клеванського духовного училища та Волинської духовної семінарії, з 1919 по 1923 р. юнак навчається у Волинському інституті народної освіти в Житомирі. Микола Васильович поєднує навчання й працю. У цей час він працює вчителем у 15-й трудовій школі Житомира. Крім учительської роботи, з головою поринає в громадську – то організовує хорівий гурток, то ставить дитячий спектакль. Шана до поетичного слова, пісні, театру зародилася у хлопця під впливом родичів, великих шанувальників мистецтва, незмінних учасників драмгуртків, народних свят. На цей час припадають його перші поетичні спроби.

З 1924 р. життя митця пов'язане з Києвом. Він працює у видавництві «Сяйво», «Книгоспілка», входить до літературного гуртка «Ланка» (пізніше «Марс»), членами якого були Г.Косинка, В.Підмогильний, Є.Плужник, Т.Осьмачка.

Прийнявши сан священника, він проводив значну роботу щодо відродження Української автокефальної православної церкви. З 1924 по 1926

рік був настоятелем храму св. Софії в Києві, пізніше переведений до Петропавлівської церкви на Подолі.

У 1929 р. Бориса Тена арештовують у справі Спілки визволення України. Слід зауважити, що ще в Житомирі він створив осередок Української автокефальної православної церкви і був його головою. До його складу входили неординарні особистості, зокрема такі, як музикознавець Гайдай. Він стійко тримався на допитах, відкидаючи всі звинувачення. 4 лютого 1930 р. трибунал засудив Миколу Хомичевського до 10 років ув'язнення у виправно-трудовах таборах. І, як Шевченко, у 33 роки – віці Ісуса - він став на голгофу страждань за Україну. А в його радянській біографії з'явився запис: «У 1930-1936 рр. працював економістом на Дальрибпромі».

Тяжке невільницьке життя Борису Тену полегшила кохана, Аполлінарія Леонтіївна Ковальчук. Будучи випускницею Київської консерваторії, вона відмовляється від кар'єри столичної оперної співачки й бере направлення на Далекий Схід. Спочатку закоханих розділяла річка: Нора на однім березі, Микола Васильович на другому. Щоранку вона співала: пісня линула через річку - і її чув коханий. Доки він був «економістом», вона служила солісткою Далекосхідного радіо. У 1931 р. їм дозволили одружитися, а у 1933 р. у них народився єдиний син Василько. Так його звали й дорослим – як давньоруського князя. Перебуваючи в складних побутових умовах, Борис Тен продовжує творчо працювати. Звільнення його було достроковим, через 6 років. Жити в Житомирі чи інших українських містах він не міг, тому поїхав до родичів у Підмосков'я, у Калінін (Твер). І вчасно, бо вже наступного року в Україні знищили останніх священиків УАПЦ, і серед них митрополита Василя Липківського. Пізніше він навчався в Московському музично-педагогічному інституті й до початку війни закінчив 3 курси, працював інструктором художньої самодіяльності в місті. У 1941 р. був мобілізований на фронт. Як військовий кореспондент прикомандирований до батальйону зв'язку, що скоро потрапив в оточення. Далі – полон. Хомичевський опинився в таборі в Новгороді-Сіверському. Це був важкий період у його житті. Не зізнався, що добре знає німецьку, хоч міг легко стати перекладачем, зате влаштувався в аматорський театр, дозволений німцями. Цей театр йому ще довго згадували й після війни, хоч він і не служив німцям, які хотіли його розстріляти за спробу втекти до лісу, потім перевели до табору в Німеччині.

Душу творця охопила неймовірна туга за волею, розпач через бездіяльність. Він відчував гнів за зганьблену долю й сплюндровану рідну землю, але при цьому знаходив сили, щоб морально підтримувати інших в'язнів.

Читець 4.

Своя у кожного є доля,
У муках роджена судьба –
Благословенна вільна воля
Чи шлях презренного раба.

І кожен варт своєї долі –
Чи то людина, чи народ;
В одного плазування кволі,
А в іншого – орлиний політ.

Борис Тен працював і в оркестрі військовополонених, входив до групи Опору, яку очолював Йосип Самолянський. Після війни з такою біографією не можна було повертатися до Києва, ані навіть до Житомира, де жили дружина й син. Хомичевського прописали в селі Псищах неподалік Житомира. Щоб бачитися з сім'єю, йому щоразу доводилося порушувати паспортний режим. Так тривало до смерті Сталіна.

Після перемоги недовір'я й підозрілість «компетентних органів» допомогли перебороти Тену його друзі. М.Рильський писав, звертаючись до Верховної Ради України: «Хомичевський, безперечно, висококваліфікований і потрібний літературний працівник. Підтримую клопотання його перед Верховною Радою України про зняття будь-якої плями в минулому, бо, на мою думку, він заслужив цього своєю працею за останні роки». Саме він сприяв входженню Бориса Тена в літературний процес. Переломним у творчій біографії Тена був 1949 р., коли вийшли перші його переклади. Він працював завлітом Житомирського театру, керував аматорськими хорами. Мабуть, найбільш популярною та розповсюдженою книжкою цього періоду в житті великого перекладача став «Порадник для керівників самодіяльного хору» (виходив двома виданнями).

Невтомна праця допомогла Борису Тену вистояти, не зламатися. Надзвичайно скромним, зовсім невибагливим був великий митець. Він став гордістю міста Житомира, але офіційна влада не була прихильною до нього. Один із міських можновладців під час поїздки до Канади в місто Торонто побачив бронзове погруддя Бориса Тена й тільки тоді дізнався, що він живе в Житомирі. І коли, повернувшись додому, цей сановитий чоловік хотів зателефонувати поетові, щоб передати вітання з діаспори, був немало здивований, що Борис Тен навіть телефона не мав. Жив він у Житомирі на вул. ХХІ Партз'їзду, 36 (колишня Кашперівська, Сталінградська). Нині – Бориса Тена. Пізніше йому провели телефон – 4-15-85 – його знала вся інтелігенція міста. Гостей завжди бувало багато, тому собака Хомичевських утомився на них гакати. Усі це знали, але господар купив на базарі табличку «Осторожно! Во дворе злой пёс!». Іноді з вулиці комусь показував ту табличку й казав: «Дивіться, яка меморіальна дошка в Бориса Тена!».

Крізь корінці книжок у домі не видно було стін. Дружина не відсилала Миколу Васильовича самого до продуктової крамниці, бо він міг ненароком зайти до букініста й залишити там усі гроші, а відсилала з ним Василька. Але той також заразився тим самим, і вони несли додому книжки вдвох. Аполлінарія Леонтіївна не сварилася – разом із ними сідала до столу й розглядала принесене. Це в їхній родині називалося «п'янствувати». Господар, вишуканий естет, з іронією ставився до дорогих напоїв, тому пив плодово-ягідне вино Коднянського винзаводу. Він любив блакитний колір і

віддав перевагу теніскам, бо його сорочки, як правило, не застібалися на верхній гудзик на міцній шії. Згадують його добродушний гумор. Якщо, приміром, в компанії хтось довго читав нудні вірші, Борис Тен іноді робив такий гіпнотичний фокус: повільно зводив і розводив вказівний і великий палець. Уся компанія, дивлячись на рух пальців, мимоволі починала позіхати, а Тен сидів незворушний.

Доля й далі випробовувала Бориса Тена. Йому довелося пережити найстрашніше – утрату рідних: у 1970 р. від перитоніту після невдалої операції помирає син Василько, а згодом у 1974 р., на 72-му році життя й дружина Нора. Він залишився один – старий, хворий, майже безпомічний перед побутовими проблемами. Здавалося, життя спинилося, утратило сенс, а в серці – тільки біль і самота.

Борис Тен пішов у вічність 12 березня 1983р. Він був похований на Корибутівському цвинтарі, а не на Смолянці, де лежать мати, син, дружина та брат Михайло. Згодом прах перенесли туди, куди він і заповідав, до рідних людей.

Але живе Майстер у своїй віршах та перекладах, що їх так щедро подарував сучасникам та прийдешнім поколінням. В.Шевчук писав: «Назавжди лишиться з нами його сад, який духовно живитиме нас і нащадків, доки світу нашого». Борис Тен належить до когорти найвидатніших майстрів нашої культури.

2 профіль – *Неперевершений перекладач слова*

У літературу Борис Тен ввійшов як першокласний поет та перекладач французьких модерністів, давніх греків і латинян. Його ім'я вперше з'явилося у 1923р. на сторінках журналу «Червоний шлях» (№6-7) під віршем, який засвічує не тільки поетичне, а й музичне обдарування автора. Перебуваючи на каторзі в надзвичайно важких умовах, він продовжує творити: дописує до газет, перекладає поеми Пушкіна, «Торквемаду» Гюго, «Прометея закутого» Есхіла. Про тяжкі роки війни, полону, поневірянь згадає в нарисі «Світла віра». Саме тоді народилися рядки, звернені до сина:

Читець 5.

Васильку, любий, мій єдиний сину,
До тебе в безвість я пишу листа
І не знаю, хто його перечита
В жорстку цю, безжалісну годину.

Не знаю, чи й коли тебе зустріну,
Чи поцілую в трепетні уста
І чи твоя розбудить теплота
У серці змученім живу людину.

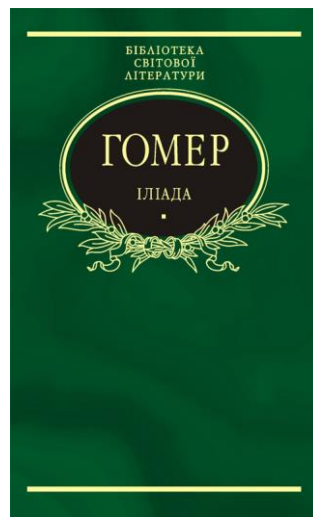
Але запам'ятай, коли в бою
З злим ворогом, якого світ не знає,

І я складу десь голову свою

Тобі наказу іншого немає:
Як зброю втримаєш у руці своїй –
За мене й за Вітчизну стань на бій.

Переломним у творчій біографії Бориса Тена був 1949 р., коли за сприяння М.Рильського вийшов у світ у його перекладі Есхілів «Прометей закутий». А далі були переклади «Іліади» і «Одіссеї» - роки потужної, саможертвної праці, яку Д.Павличко назвав воістину франківською. Цим перекладам Борис Тен віддав 31 рік. Академік Микола Бажан казав, що такому перекладу може позаздрити будь-яка найрозвиненіша література. Навіть нині російські філологи вважають український переклад Гомера найбільш довершеним у слов'янських літературах. Скажімо, вимагає осучаснення російський переклад. Але якщо хтось захоче знову перекласти Гомера українською, це буде просто неможливо – Борис Тен назавжди вичерпав тему.

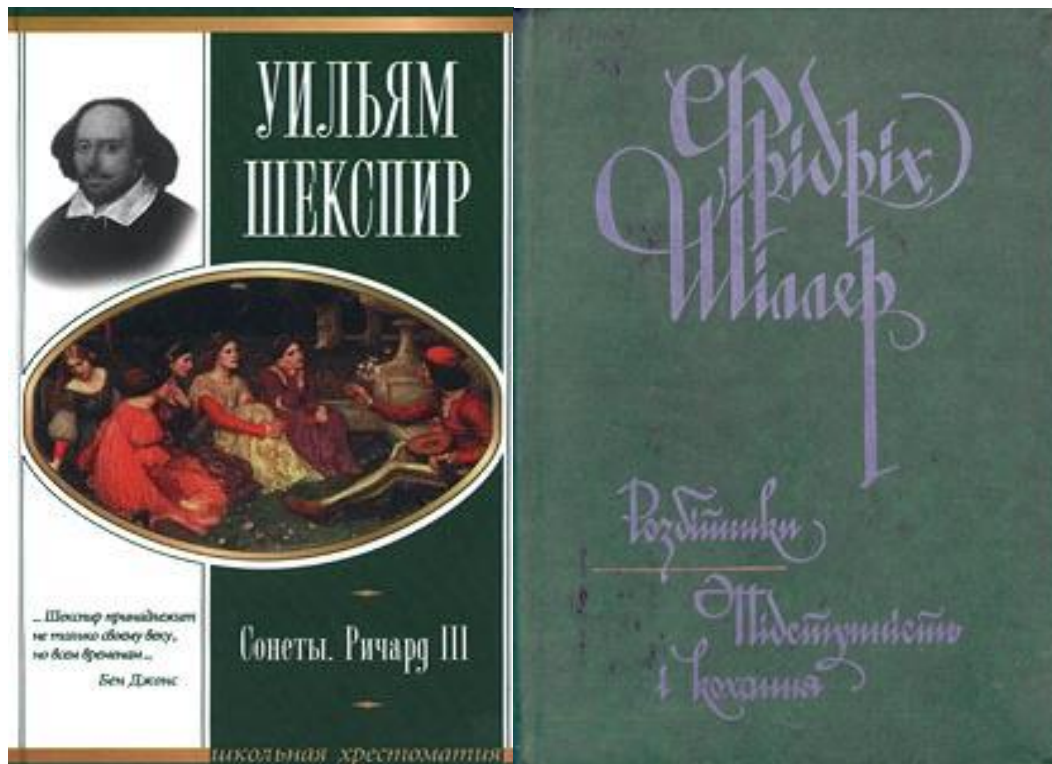
Спочатку письменник взявся перекладати «Одіссею», хоча з огляду на сюжетну послідовність, слід було б починати з «Іліади». «Іліада» Гомера – це 15 693 віршовані рядки, «Одіссея» - 12 110. У кожного, хто брався перекладати цей масив віршів, робота забирала роки, десятиліття. Усі попередники, як і він, так само починали з «Одіссеї», потім приступали до «Іліади» - й часто не завершували її. Митець поставив перед собою завдання: відтворити оригінал найдостеменніше, дбаючи водночас, щоб текст був доступний сучасникам і щоб зберегти його стильові й художні особливості та дух епохи. Над цією темою письменник працював 16 років, перекладаючи її з паризького видання В. Берара. Ретельно й сумлінно працював митець над кожним словом. Нарешті, у 1963 р. переклад «Одіссеї» було завершено. Одним із перших надіслав вітання М.Рильський: «Вітаю Вас. Ви довершили великий подвиг!». Праця Бориса Тена набула широкого розголосу в Україні, усьому Радянському Союзі, за кордоном. Після виходу «Одіссеї» Борис Тен одразу ж почав роботу над «Іліадою», узявши за основу паризьке видання П. Мазона, у якому було враховано найновіші досягнення гомерознавства. І знову марафон завдовжки 15 років. Великому трудівникові було тоді під 70, і він неабияк хвилювався, що не встигне закінчити цей труд. Перекладач був жайворонком: уставав о п'ятій ранку й працював до другої – третьої години дня. Тим часом робота просувалася не так швидко, як хотілося б: «Роблю не більше 20-25 рядків в день», оскільки, крім неї, Борис Тен активно допомагав молодим літераторам, редагував твори інших перекладачів, писав оперні лібрето, вів громадську діяльність. «Іліада» вийшла у світ 1978 р. Ця подія збіглася з його 80-літтям.

«Зроблене Борисом Теном – це не просто подія, це справжній подвиг», - писав П.Загребельний. Працю над перекладом Гомера можна порівняти хіба що з подвигом Геракла – недарма древні казали, що найбільший подвиг після Гераклових був здійснений словесником-лексикографом. Праця Тена – ще одне свідчення на користь такого порівняння. Переклади «Іліади» і «Одіссеї» зроблені на рівні сучасних вимог мистецтва поетичного відтворення. У Житомирі та й по всій Україні його називали «наш Гомер». Коли вийшла «Іліада», він сказав: «Усе, тут свої справи я завершив...».

Борис Тен володів українською, грецькою, латинською, польською, німецькою, французькою, російською і чеською мовами. Звідки він такий узявся, звідки в нього така здатність до інших мов? Будучи неперевершеним мовознавцем, сам напівжартома казав, що виріс в атмосфері «порівняльного мовознавства». У його спогадах є такі свідчення: «Моє домашнє оточення й сільське середовище було українське, у середній класичній (сільській!) школі я ґрунтовно вивчав російську, латинську, грецьку мови. Один із дядьків, повернувшись з Франції, став моїм безпосереднім учителем. Другий дядько, не знайшовши щастя на чужині, в Америці, повернувся на батьківщину з сім'єю, у якій основною мовою була англійська, а це теж безпосередня моя перекладацька школа. Викладач математики – німець, допоміг мені опанувати мову Шиллера й Гете. У сусідній з нашою хатою жила польська родина, сусіднє село було чеським. Так що цілий ряд мов я сприйняв з дитинства, так би мовити, у натуральному звучанні. Це й сприяло їх вивченню, а також допомагало пізніше перекладати з них». Згодом вивчив ще кілька сучасних мов, великих і малих. І знав він ті мови, як свої. І вони починали ніби заново звучати по-українськи. Поляк, що знав нашу мову, послухав переклади Бориса Тена з Міцкевича й сказав: «Тільки тепер я розумію, що польська література – справді велика!». Борис Тен подарував українському читачеві переклади зі старогрецької: три комедії Арістофана («Хмари», «Лісістрата», «Жаби» (1956 р.) – переклад «Жаб» та «Хмар» насправді зробив український поет Володимир Свідзинський, який був персоною non-grata в радянській літературі через те, що «не вписувався» в канон радянського письменника. А Борис Тен видав переклади цих творів під своїм іменем, із відома справжнього автора, аби блискучі переклади дійшли

до читача), у 1949 р. – «Прометея закутого» Есхіла, «Едіпа – царя» й «Антігону» Софокла, «Медею» Еврідіпа, «Поетику» Арістотеля (1967). А крім своїх улюблених греків, перекладає ще й вершинні твори європейської класики: «Річарда III» Шекспіра (1952), «Розбійники» і «Вільгельма Телля» Шиллера (1952; 1964); поезії Ю.Словацького, А.Міцкевича, О.Пушкіна. Ці переклади були для нього підготовчою школою, без якої важко було б думати про здійснення перекладів Гомера з незбагненим багатством його поем.

Окрім літератури, ще одна його стихія – музика. Переклад «Одіссеї» вони з дружиною перевіряли під запис органної музики – протягом 6 років! Саме Хомичевський створив легендарний хор «Льонок» і керував ним до приїзду Анатолія Авдієвського.

Значних успіхів досяг Борис Тен і в складному жанрі перекладу оперних лібрето. У різні роки для українського театру він переклав «Бал-маскарад» Дж. Верді, «Норму» В. Белліні, «Тангейзера» Р. Вагнера, «Бориса Годунова» Мусоргського, «Тихий Дон» І. Держинського, «Абессолома і Етері» З. Паліашвілі. Переклади лібрето опер Борис Тен робив на замовлення театрів, і взагалі він любив працювати на замовлення. Адже ж і його перші помітні виступи в літературі творилися на замовлення Миколи Зерова, який залучив житомирського неофіта до роботи над антологією французької поезії чи на замовлення Олександра Вілецького, який збирався видавати «Хрестоматію західноєвропейських літератур».

У творчості Бориса Тена була ще одна вершина – збірка його оригінальних поезій «Зоряні сади». Вона вийшла у світ, коли авторові виповнилося 63 роки, і ввібрала в себе сонети, написані в різні періоди його життя.

Читець 6.

Від берегів славетного Дніпра,
Що хвильно плещеться до них ревучий,
Від схилів Володимирської кручі –
Привіт тобі, омріяна пора!
Он щебетлива грає дітвора,
Немовби рій метеликів летючий,
Їм не страшні заокеанські тучі –
Під вірним захистом їх світла гра.
То ж десь, за обр'ями мерехткими,
Уже зоріє зримо перед ними
Лілями укрита далина.

Читець 7.

Слідами спадаючих зоряних див
В саду зоре цвітнім я айстри садив,
І ранішні роси в намиста збирав
З квіток запашних і некошених трав.

Оманливе сонце над ними зійшло,
І квітло надіями кожне стебло,
І тішились айстри, що їм восени
Даровано щастя ясної весни.

Та з півночі перший зухвалий вітрець
Їх пишне убрання зв'ялив унівець...
І сльози холодні удень і вночі
Над ними ронили байдужі дощі...

І думали айстри – йде туга німа,
І думали айстри – надії нема,
Й тепла їм не бачити... А віддаля
Давно зеленіли озимі поля.

Читець 8.

Прекрасна молодість – безцінний дар життя,
Вся – радісний порив і сміливе дерзання,
Вся – обр'їв нових невпинне прорізання,
І запал боротьби, і втіха забуття.
Щаслива молодість – жадань і мрій злиття,
В майбутнє міст, де світове світання

Серця єднає в ритм єдиного биття.
І разом з нами вся країна молодіє
В горінні творчому, в труді, в зростанні, в дії.

3 профіль – Невмируща слава й визнання Майстра.

Борис Тен – невмирущий. До запорізької, гоголівської, шевченківської слави Дніпра він додав ще бористенівську. Минуть десятиліття й століття, а до його творів приходитимуть нові люди і все дорожчою буде для них живлюща й вічна артерія вселюдської культури – його величаві гомерівські поеми. Він завжди буде прикладом творця, який уміщує в собі світи багатьох літератур, прикладом громадянина, який пожертвував усім задля того, щоб люди й народи відчували неосяжність і монолітність своєї долі. Він і був тим найвищим генієм, який, за словами Й.В.Гете, «в себе все вбирає, все вміє засвоїти, не зашкоджуючи власному призначенню».

Про Бориса Тена пам'ятають в Україні. На його батьківщині, у Дермані, на будинку, де народився письменник, встановлено меморіальну дошку.

Іменем Бориса Тена названо Рівненську літературно-мистецьку премію, яку присуджують з 1987 р., вулиці в Рівному, Острозі, Дубно, Здолбунові, Житомирі та Львові. Найкращі студенти отримують персональну стипендію в Рівненському державному гуманітарному університеті на художньо-педагогічному факультеті. Борис Тен – лауреат премії імені Максима Рильського, заслужений діяч польської культури. За переклади з Ю. Словацького, А. Міцкевича, Є. Жулавського він дістав нагороду Міністерства культури й мистецтва Польщі.

Читець 9.

І з тьми прадавньої, з імлі віків,
Немов проросла з каменю стеблина,
До сонця завжди прагнула людина,
Над землею свій підносячи порив.

Вогонь, що викрав Прометей в богів,
Це світла того ж самого іскрина,
Що висікла в пів звіра мисль первинна,
Культур людських то полум'яний спів.

Дух людськості ніколи не погасне
І з кожним днем горітиме ясніш,
Все до нових виводячи узвиш.

І з нашої Землі це світло ясне
Людина в інші понесе світи,
Щоб темряву і там перемогти.

Підсумкова бесіда

- Чи погоджуєтесь ви з думкою про те, що допоки живе пам'ять про визначних людей України, доти буде жити незалежна держава – Україна?
- Визначте риси, які характеризують Бориса Тена як особистість, поета, перекладача, українця.
- Як ви розумієте слова Й.В.Гете в контексті отриманої інформації про діяльність Бориса Тена?
- Про які нові сторінки життя нашого краю та його найкращих представників ви дізналися?
- Чи можна використати віршовані рядки видатної української поетеси сучасності Ліни Костенко до означення життєвого кредо незвичайної особистості Бориса Тена?

Тим людям, яких ти на світі бачив,
Тим думам, якими свій шлях позначив,
Всьому, що в серце прийняв ти, брате,
Яке ж воно право має вмирати?

Пам'ять про справжніх українців, які віддали своє життя за утвердження нашої незалежності, визнання України на світовому рівні, можливість жити і творити у вільній країні, не повинна зникнути. Хай свіча пам'яті ніколи не погасне не тільки перед зображеннями таких українських патріотів як Борис Тен, а й наших душах.